

Lem Kirke, Salling Provsti, Viborg Stift

- historie

Fra hedenskab til kristendom

Det er omdiskuteret, hvornår danskernes omvendelse til kristendommen fandt sted.

Men det er dog sikkert, at den første missionsvirksomhed foregik i 820'erne, hvor Paven bemyndigede ærkebiskoppen af Reim til at prædike Guds ord blandt de hedenske daner. Ansgar kom også til Danmark 820'erne, men begge blev fordrevet fra landet allerede i 827.

Der skulle gå knap 20 år inden der igen blev prædikeret i Danmark, da Ansgar – der i mellemtiden var blevet biskop i Hamborg og var kommet på god fod med kongen - fik tilladelse til at bygge en kirke i Hedeby (nær Slesvig). I 860'erne fik Ansgar tilmed tilladelse til at bygge en kirke i den vigtige handelsby Ribe. Begge kirker var trækirker.

Først i slutningen af 900-tallet bredte kristendommen sig for alvor blandt danerne, og trækirkerne skød op i byerne og ved stormandsgårdene i de landsbyer, hvor kristendommen vandt frem. Det var dog ikke sådan, at kristendommen med et afløste den nordiske gudetro. Begge tro trivedes for det meste fint sammen.

Kong Harald Blåtand gør kristendommen til statsreligion omkring år 965, men det betyder ikke, at alle danskere så bare er kristne. Mange tilbeder stadig de "gamle" nordiske guder, og der skal gå endnu 100 år, inden der kan tales om Danmark som et land, hvor alle er kristne. Først omkring år 1050 siger man derfor, at vikingetiden slutter, og den danske middelalder begynder.

Mens ærkesædet i Hamborg-Bremen – støttet af Paven – til stadighed søgte at hævde sin ret på kirkeområdet i Danmark, var det dog de gamle danske forbindelser til England, der satte sit præg på den danske kirke i slutningen af 1000-tallet. Dels blev en række af biskoper hentet i England, og dels lod de første stenbyggere sig inspirere af englænderne, der også i mange tilfælde rejste de første stenkirker i Danmarks kystegne.

Kirkerne

I middelalderen begynder man for alvor at bygge kirker. Indtil 1100-tallet bliver kirkerne bygget i træ, men fra omkring år 1100 og de følgende hundrede år bliver der bygget ikke færre end 2000 stenkirker i Danmark. Det svarer til, at der i gennemsnit blev bygget 20 kirker om året. Af dem står cirka 1700 endnu. De er således nogle af de ældste bygninger i danmarkshistorien.

De fleste af kirkerne bliver bygget af granit, som den seneste istid har bragt til Danmark nordfra. De store granitsten bliver i Jylland som regel hugget til firkantede blokke (kvadre), man kan bygge kirken op af. På Sjælland er man mere "doven" og bruger blokkene, som de er eller kløver dem i to, inden man bruger dem. Lidt vildt at tænke på, at man ikke har andre redskaber at hugge med

end en spids hammer! Der går mellem 1000 og 2000 kvadre til en landsbykirke, og det tog ca. 2 dage at hugge en enkelt kvadre. De store sten til kvadrene blev hentet til byggepladsen fra markerne omkring kirken.

For bl. a. at få råd til at bygge de mange kirker, indførte kongen kirketiende (Udgjorde 1/10 af ens afgrøder). Baggrunden er uden tvivl, at Danmark fik sin egen ærkebiskop i 1104 i Lund. Hermed blev en selvstændig kirkelig administration oprettet. Princippet med kirkens opkrævning af tiende var, at 1/3 skulle gå til kirken, det vil sige byggeri, vedligeholdelse og kirkens øvrige udgifter herunder fattigforsorgen, 1/3 til præsten og 1/3 til biskoppen.

De første kirker, man bygger i sten, er bygget på samme måde som i oldtidens Rom. Man kalder derfor byggestilen for *romansk*. Nogle gange bliver stilen også kaldt *rundbuestilen*, fordi vinduer og døre i denne byggestil har en rund bue foroven.

Den romanske kirkes grundplan er meget enkel med en nærmest kvadratisk kor og et rektangulært skib. Mange steder – som her i Lem – blev der tilføjet en rundbuet apsis på korets østside.

Det er i skibet, man sidder, når man er i kirke, med ansigtet vendt mod koret. I stort set alle kirker er koret mod øst. På den måde sidder man med ansigtet vendt mod solopgangen og kan tænke på Jesus' genkomst. Kristne tror, at Jesus kommer igen fra øst som solen, der jo udstråler varme, lys og glæde.

I middelalderens kirker er der to døre. En til kvinder mod nord og en til mænd mod syd. Sydsiden bliver regnet for den fornemme og varme side.

Omkring år 1250 kommer en ny byggestil til Danmark sydfra. Den kaldes den gotiske stil eller spidsbuestilen, fordi vinduer og døre er spidsbuede.

Der bliver ikke bygget ret mange nye gotiske kirker. I stedet bliver mange af de romanske kirker bygget om. Der bliver også bygget tårn til kirkeklokken, som før har været i en klokkestabel ved siden af kirken eller simpelthen hængt på kirkens gavl. Desuden kommer der et våbenhus til, hvor man stiller sine våben, inden man går ind i kirken (der var nu ikke mange, der gik med våben på den tid). Vinduerne bliver også i mange kirker gjort større.

Det er nemt at kende forskel på den gotiske og den romanske del af kirken ved at kigge på byggematerialet: Romanske kirker er som regel bygget i granit, mens de gotiske tilbygninger oftest er bygget i det dengang nye materiale: *teglsten*.

Inde i kirken sker der også forandring: De romanske flade bjælkelofter bliver nogle steder erstattet af gotiske hvælvinger.

Reformationen i 1536

Oprindeligt var de danske kirker katolske og styret af biskopperne og dermed Paven i Rom som Guds repræsentanter på jorden. Men ved reformationen i 1536 skete der en omvæltning af kirken, da man overgik fra katolicismen til protestantismen. Overgangen skete dog over flere årtier via strømninger fra det Tysk-romerske rige, hvor Martin Luther for alvor startede det hele i 1517.

Reformationen var først og fremmest en centralisering af magten i kongens person og initiativet udgik fra kongen og de øverste personer omkring kongehuset. Der var intet folkeligt eller demokratisk islæt ved reformationen. Ændringer bestod blandt andet i overgang til dansk sprog samt udrensning af en mængde helgenstatuer fra kirkerummene. Guds repræsentant i landet var nu kongen.

Med reformationen afskaffede man afladshandel, som indebar, at man gennem en økonomisk ydelse til kirken kunne betale sig til et kortere ophold i skærsilden. Skærsilden var i den middelalderlige katolske kristendomsopfattelse et forstadium til Himmeriget, hvor sjælen bl.a. gennem rensende ild skulle renses for synder. Med reformationen blev skærsilden som teologisk begreb også afskaffet.

Der skulle fortsat betales tiende, men ikke længere til kirken. I stedet skulle kongen stå for inddrivelsen, og indtægten skulle ifølge recessen i lighed med tidligere deles i tre dele: Én til aflønning af præster, én til vedligehold af sognekirkerne, og én til kongen, der overtog aflønningen af de nye tilsynsførende superintendenter, hvilket en kort overgang var det ny navn for biskopper.

i 1550 udkom Christian 3.s bibel, som var den første oversættelse af hele Bibelen til dansk.

Præsten flytter til Lem

Oprindeligt var Vejby hovedsognet for Vejby og Lem sogne, og præstegården lå lige øst for kirken (Svend Jeppesens gl. gård, Vejbyvad 5).

Ca 1590 flyttede præsten imidlertid til Lem, der siden har været hovedsognet.

Om flytningen beretter Kaldsbogen for Lem og Vejby, at den blev foranlediget af to ældre jomfruer, der på den tid ejede herregården Hostrup. De manglede passende selskab og ønskede derfor, at præstefamilien skulle bo i Lem.

De skænkede derfor en gård i Vester Lem til præstegård, og præsten, Jens Mikkelsen Bloch, ansøgte så i 1590 Kongen om tilladelse til at flytte til Lem.

I ansøgningen anfører præsten, at han om sommeren på søn- og helligdage skal prædike to gange i Lem Kirke, og at der i Lem sogn er to herregårde – Bustrup og Hostrup – og at landsbyerne i sognet ligger så vidt fra hinanden, at det kan falde ham meget strengt at vandre fra Vejby til disse spredte gårde i Lem sogn for at besøge syge folk. Det er derfor vanskeligt for ham at betjene sognet og kirken på rette måde. Endelig gør han opmærksom på, at herredstinget holdes i Vejby ved præstegården om lørdagen, og denne verdslige forsamling hindrer ham meget i hans studeringer.

Tilsyneladende har præstens argumenter gjort deres virkning, for der blev givet tilladelse til flytning af præstegården.

Gården i Vejby blev bevaret for embedet som mensalgård, hvor præsten under sit ophold i sognet kunne få kost og tæring. En klausul bestemte, at der altid skal være staldplads til præstens hest. Ligeledes skal der stå en stue til rådighed for præsten, så han kan skifte tøj og evt. holde møde med sognemændene. Der var også et skab til præstekjolen.

Svend Jeppesen har fortalt, at han kan huske, at i pastor Dahlsen Jensens tid (1923-25) mødtes præsten med de folk fra menigheden, som ønskede at tale med ham.

En låge i kirkegårdsdiget mellem Vejby Kirke og gården eksisterer også i dag.

Da Grundtvigianismen kom til Salling.

Den Indre Missionske bevægelse gjorde sit indtog på egnen i 1830'erne, og Kæmpegården var i årene op til 1870 center for bevægelsen. Gårdens ejer Esper Jensen (Kæmpe) var en meget fremtrædende og aktiv mand, der tillige var bevægelsens leder og fører for de vakte. Han afholdt adskillige gudelige forsamlinger i sin gård med indremissionærer eller kolportører som talere. Møderne blev ikke blot besøgt af folk fra Lem sogn, men også fra nabosognene.

Kæmpe kørte også med trosfæller til gudstjenester i Rødding og senere Estvad kirker, der havde hellige præster.

På et møde i Kæmpegården i august 1870 deltog den nye præst for Lem-Vejby Anton Kirkeby. Han var forholdsvis ukendt, eftersom han endnu ikke var indsat i sit embede.

Kirkeby imødegik i kraftige vendinger, og ud fra et grundtvigiansk standpunkt, de to kolportører, som talte først. Virkningen var så overvældende, at Kæmpe meddelte, at "der nu ikke bliver flere møder hos ham, da vi nu har fået en præst, vi kan samles om i kirken".

Dermed holdt grundtvigianismen sit indtog i Salling. Folk fra de omliggende sogne strømmede til hans kirker i Lem og Vejby og mange løste sognebånd til ham. Der kom så mange, at sognebørnene fra Lem var utilfreds med, at udensogns mennesker kom og optog pladserne i kirkestolene, så sognets ejere, der dog var kirkens ejere, måtte stå på gulvet.

Lem Kirke

Lem Kirke er opført i sidste halvdel af 1100-tallet med romansk apsis, kor og skib. Murene er bygget af granitkvadre på en dobbeltsokkel, der består af ufuldstændig attisk profil over skrånkant.

Kirken har oprindeligt haft en dør med søjler på sydsiden (mændenes indgang) og en dør på nordsiden (kvindernes indgang).

Den meget smukke blytækkede apsis er opdelt i fem fag af halvrunde søjler, der står på terningebaser og afsluttes foroven med kapitæler. Søjlerne bærer en rundbuefrise, hvis tvillingebuer støttes af konsoller med forskellige hoveder. Vinduets rundbue består af én stor sten, der er udsmykket med svævende figurer.

Kirken er meget kendt for sine 15 billedkvadrersten med mandshoveder, løver, drager, elefanter, havfruer og riddere til hest.

Mest usædvanlig er kvadren i sydkapellets østmur. Den viser en havfrue, der holder sin tvedelte hale i hver hånd. Den delte hale viser tydeligt havfruens splittede sind, og hun hører til de onde magter.

Bortset fra korets og apsidens billedsten er de øvrige romanske stenhuggerarbejder sikkert flyttet i tidens løb.

På bl. a. apsis ses flere stenhuggermærker.

Et delvist gotisk tårn og et våbenhus blev tilbygget i slutningen af middelalderen (Gotisk stilperiode 1150-1550) af munkesten og genanvendte granitkvadre. I forbindelse med tilbygning af våbenhuset blev den oprindelige dør formentligt ombygget og døren i nordsiden tilmuret.

I midten af 1500-tallet brændte kirken, da en ung karl fra Brogård i Nr. Lem kom til at sætte stråtaget i brand ved at skyde efter duer.

De nedbrændte dele af kirken blev i 1588 genopført af kirkens ejer Tyge Krabbe, som var herremand på Bustrup. En inskription på bageste stolerække ved indgangen bevidner dette.

Indskriften vidner om, at kirkens mure har modstået branden, dog har det været nødvendigt at reparere dem flere steder. Således er der på skibets nordvestlige hjørne indføjjet mursten mellem kvadrene.

Men kirken blev ikke genopført straks efter branden. Der skulle gå flere år efter branden inden Krabbe – efter pres fra flere sider – gik i gang med byggeriet.

For måske at vise, at han havde råd til genopførelsen byggede han også en sydvendt korsarm som gravkapel for ham og hans familie. Gravkapellet var lukket mod kirkerummet, og indgang til kapellet skete gennem en dør mod øst (blindingen ses endnu).

I Trap Danmark oplyses i 1859, at "Kirken har hvælvet gravkapel på Kirkens søndre side under hvis gulv Tyge Krabbe med frue Ingeborg Juel og en senere ejer af Bustrup Oluf V. Lassen med sine to hustruer ligger begravet, men uden epitafier (mindesmærke anbragt tæt ved en grav) eller andre monumenter.

Kirkens apsis led tilsyneladende ikke skade under branden.

I 1770 styrter korsarmen sammen og genopbygges. Samtidig ophører rummet som gravkapel og rummet åbnes mod skib og kor. Kister overføres til kirkegården, og kapeldøren i østmuren afblændes.

I 1867-69 ændres kirkens udseende igen. De oprindelige og smukke rundbuede vinduer erstattes af støbejernsvinduer. Der er endnu spor af de gamle vinduer, bl. a. blindinger og en enkelt overligger, der er prydet med en snoet rundstav. Kun i kirkens apsis er det oprindelige vindue bevaret.

I 1964-65 – i forbindelse med en større indvendig renovering - isattes glasmosaik i apsisvinduet.

Andre kirkelige bygninger i Lem sogn

Præsten i Lem 1670-86 angiver i 1679, at der i Lem sogn har været et kapel, som ejerne på Bustrup har bortført stenene fra til Bustrup, og "den liden Kirkegaard, som fandtes der, ligger nu i to små Agre, som er lagt til Peder Nielsens gaard og bruges af ham".

Trap Danmark oplyser i 1859, at der iflg. Danske Atlas (IV s. 734) på marken mellem Vester- og Nørrelem ligger levninger af et gammelt kapel, eller en kirke, af hvis hugne sten en del siges at være brugt til Bustrups bygning. På samme kirkegård har været en hellig kilde.

Trap oplyser i 1901-09, at der nu intet spor er tilbage af kapellet. Der ligger nu et hus, "Kapelhuset". En hellig kilde, der var ved Kapellet, er nu husets brønd. Den besøgte længe efter Kapellets nedlæggelse.

I Nørlems historie skriver Chr. Jensen, Linde i 1918: Som bekendt laa Kapellet i Vesterlem, hvor nu Kapelhus ligger.

Kapelhuset og Helligkilde er vist på kort op til ca. år 1900, og den hellige kilde er at finde endnu i form af en betonbrønd med betondæksel.

Medlemmer af folkekirken

Den 1. januar 2018 var der i Lem sogn 791 indbyggere, hvoraf 720 var medlem af folkekirken, svarende til godt 91 %. På landsplan er ca. 77 % medlemmer af folkekirken.

I 2017 blev der født 3 nye indbyggere i Lem sogn og 13 indbyggere døde, og 12 blev konfirmeret.

Lem den 28. august 2018

Vagn Lykke